

राज्यातील एकात्मिक बाल विकास सेवा
योजनेच्या अंगणवाडी केंद्राच्या आहार
पोषण सेवा ग्रामविकास व सार्वजनिक
आरोग्य विभागामार्फत विनाखंडीत सुरु
ठेवण्याच्या तात्पुरत्या व्यवस्थेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक :- एबावि-२०१७/प्र.क्र.२६१/का.०६
३ रा मजला, नवीन प्रशासन भवन,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- २० सप्टेंबर, २०१७

प्रस्तावना :-

राज्यातील ६ वर्षापर्यंतची बालके, गरोदर महिला, स्तनदा माता व किशोरी मुलींच्या आहार पोषण व आरोग्य सेवा विषयीच्या विविध सेवांची अंमलबजावणी आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना यांचेकडून अंगणवाडी केंद्राच्या माध्यमातून राबविण्यात येतात. अंगणवाडी केंद्राच्या सेविका, मदतनीस व मिनी अंगणवाडी सेविका यांचेवर या सेवांची जबाबदारी सोपविण्यात आलेली आहे. अंगणवाडी केंद्राचे मानधनी कर्मचाऱ्यांच्या जागा रिक्त असणे, सेवानिवृत्ती किंवा काही अपरिहार्य कारणांमुळे उदा. अपघात, आजार किंवा संपामुळे अंगणवाडी केंद्रामधील सेवा काही कालावधीसाठी खंडीत होतात. शहरी व ग्रामीण अंगणवाडी केंद्रातून करण्यात येणारा आहार पुरवठा ही आवश्यक सेवा असून मा. सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय व केंद्र शासनाच्या धोरणानुसार कोणत्याही परिस्थितीत बालकांची आहार पोषणाची सेवा बंद ठेवता येत नाही. अशा परिस्थितीत तात्पुरत्या स्वरूपात व कायमस्वरूपी व्यवस्था होईपर्यंत अंगणवाडी केंद्राच्या आहार पुरवठ्याची किमान सेवा शासनाच्या इतर विभागातील नागरी व ग्रामीण स्थानिक कर्मचाऱ्यांच्या सहाय्याने विनाखंड सुरळीत चालू ठेवण्याचा निर्णय शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय :-

राज्यातील ग्रामीण भागातील अंगणवाडी केंद्रातील ६ वर्षे वया पर्यंतची बालके, गरोदर महिला, स्तनदा माता व किशोरी मुलींच्या किमान सेवा जसे आहार पोषण सेवा कोणत्याही कारणास्तव जर खंडीत होण्याची स्थिती उद्भवल्यास ही सेवा तात्पुरत्या स्वरूपात व कायमस्वरूपी व्यवस्था होईपर्यंत विनाखंडीत सुरळीत चालू ठेवण्यासाठी ग्रामविकास व सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत ग्रामस्तरीय कर्मचारी व स्थानिक ग्रामपंचायतच्या व्यवस्थापनेतून करण्याच्या प्रस्तावास मान्यता देण्यात येत आहे. या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करण्यात यावा.

- अ) सर्व प्रथम बाल विकास प्रकल्प अधिकारी आपल्या कार्यक्षेत्रातील प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे वैद्यकीय अधिकारी यांचे मार्फत आरोग्य विभागाच्या स्थानिक “आशा” कर्मचाऱ्यांना अंगणवाडीतील आहार पुरवठा सुरु करण्याचे आदेश देतील.

- आ) संबंधित पर्यवेक्षिका अंगणवाडीचा ताबा घेऊन “आशा” कर्मचाऱ्यांना हस्तांतरीत करतील आणि सर्व बालके, गरोदर महिला व स्तनदा माता यांना शासनाकडून मिळणारी आहार सेवा विनाखंडीत सुरु ठेवतील त्यासाठी “आशा” कर्मचाऱ्यांना अंगणवाडी सेविकेच्या दैनिक मानधना एवढी रक्कम अनुज्ञेय राहिल. यासाठी लागणारा आवश्यक तो निधी महिला व बाल विकास विभागाकडून सार्वजनिक आरोग्य विभागास हस्तांतरीत करण्यात येईल. जितके दिवस त्यांची सेवा राहिल तितके दिवसाचे मानधन त्यांना देण्यात येईल.
- इ) जर काही कारणास्तव स्थानिक “आशा” कर्मचारी उपलब्ध नसतील तर संबंधित बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी गटविकास अधिकारी यांचेकडून पुढीलप्रमाणे कार्यवाही तातडीने सुरु करण्यासाठी प्रस्तावित करतील.
१. अंगणवाडी केंद्राची तात्पुरत्या स्वरूपात किमान सेवा सुरु ठेवण्यासाठी स्थानिक ग्रामपंचायत सरपंच, अंगणवाडी केंद्राच्या गटातील ग्रामपंचायत महिला सदस्य, मुख्यसेविका व ग्रामसेवक यांची एक समिती गठित करण्यात येईल.
  २. बाल विकास प्रकल्प अधिकारी त्यांचे प्रकल्पातील कोणत्याही कारणावरून बंद असलेल्या अंगणवाडी केंद्रातील किमान सेवा सुरु ठेवण्याबाबत संबंधित गटविकास अधिकारी यांचेकडे लेखी प्रस्ताव पाठवतील.
  ३. गटविकास अधिकारी असा प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर स्थानिक ग्रामसमितीकडे तात्काळ आदेशित करतील व ग्रामसमितीकडून अशा सेवा ४८ तासांत पूर्ववत सुरु करण्याची दक्षता घेतील.
  ४. स्थानिक ग्रामसमिती ज्या अंगणवाडी केंद्राच्या आहार सेवा सुरळीत ठेवावयाच्या आहेत त्याअनुषंगाने खालीलप्रमाणे कार्यवाही करील.
    - १) ग्रामसमिती अंगणवाडी सेविका व मदतनीस यांचेशी विचारविनिमय करून पुर्वीच्या व्यवस्थेमधून सुरु असलेल्या सेवा सुरळीत ठेवण्याबाबत प्रयत्न करेल. पुर्वीच्या व्यवस्थेकडून सेवा अखंडीत ठेवणे शक्य होत नसल्यास तात्पुरत्या व्यवस्थेची कार्यवाही सुरु करतील.
    - २) वरीलप्रमाणे तात्पुरती पर्यायी व्यवस्था निर्माण करावयाची असल्यास अंगणवाडी केंद्राचा ताबा स्थानिक ग्रामसमितीकडे निहित होईल.
    - ३) अंगणवाडी केंद्रात उपलब्ध असलेला आहार साठा, धान्य, इत्यादी तसेच इतर साहित्य यांचा पंचनामा करून यादी करून ग्रामसमिती ताब्यात घेईल.
    - ४) आहार पोषणासाठी महिला व बाल विकास विभागाने पुर्वी नियुक्त केलेल्या महिला बचतगटांकडून देण्यात येणारा गरम ताजा आहार व इतर आहार सेवा सुरळीत चालू ठेवण्याबाबत प्रयत्न करतील.
    - ५) नियुक्त केलेल्या महिला बचत गटांकडून आहार पुरवठा उपलब्ध होत नसल्यास त्या कार्यक्षेत्रातील इतर महिला बचतगट, माध्यमिक शाळेतील माध्यान्ह भोजन पुरविणारी संस्था, आश्रमशाळेत भोजन पुरवठा करणारी संस्था

किंवा स्थानिक आहार पुरवठादाराची तात्पुरत्या स्वरूपात आहार देण्यासाठी ग्रामसमिती पुरवठादाराची निवड करील व त्यांचेकडून कायमस्वरूपी व्यवस्था होईपर्यंत फक्त आहार पुरवठा देण्याचे काम करून घेतील.

- ६) ज्या ठिकाणी महिला बचत गट उपलब्ध होणार नाही त्या अंगणवाडी केंद्रात स्थानिक महिलांकडून गरम ताजा आहार तयार करून वाटप करण्यात यावा.
- ७) आहार तयार करून व वाटपा साठी लागणारा खर्च सध्या अस्तित्वात असलेल्या बचतगटाला अनुज्ञेय असलेला प्रति बालक प्रति दिवस रु.६/- प्रमाणे अनुज्ञेय असेल व जी महिला तात्पुरत्या स्वरूपात आहार वाटप करते त्या महिलेला अंगणवाडी सेविकेच्या दैनिक मानधना एवढी एकत्रित रक्कम अनुज्ञेय असेल व ती रक्कम तात्पुरत्या स्वरूपात आहार पुरवठ्याच्या कालावधीच्या मर्यादेत महिला व बाल विकास विभागाकडून त्यांना उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- ८) अंगणवाडी केंद्राची तात्पुरत्या स्वरूपातील व्यवस्था जास्तीत जास्त ३० दिवसांपर्यंत करता येईल व त्या कालावधीत संबंधित बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी कायमस्वरूपी व्यवस्था करून अंगणवाडी केंद्राच्या सर्व मुलभूत सेवा सुरळीत करण्याची जबाबदारी राहिल.

सदरचा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१७०९२०१६५७५८९१३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(असीम गुप्ता)

सचिव

ग्रामविकास व पंचायती राज विभाग

(विनिता वेद सिंगल)

सचिव

महिला व बाल विकास विभाग

प्रति,

- १) मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव, मुख्यमंत्री सचिवालय, मंत्रालय, मुंबई
- ३) मा. विरोधी पक्षनेता, विधानभवन, मुंबई
- ४) मा. मंत्री / राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास, मंत्रालय, मुंबई
- ५) सर्व मा. मंत्री / राज्यमंत्री, सर्व विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ६) सर्व विधानसभा सदस्य/ विधानपरिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधानमंडळ, मुंबई
- ७) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

- ८) प्रधान सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग व कुटुंब कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ९) सचिव, ग्रामविकास व पंचायती राज विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १०) सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ११) सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, सर्व विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १२) महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता-बाल आरोग्य व पोषण मिशन, नवी मुंबई
- १३) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई
- १४) सर्व मंत्रालयीन विभाग
- १५) आयुक्त, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १६) आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई
- १७) सचिव, बाल हक्क संरक्षण आयोग, महाराष्ट्र राज्य,
- १८) सदस्य सचिव, राज्य महिला आयोग, महाराष्ट्र राज्य,
- १९) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र मुंबई / नागपूर
- २०) सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य
- २१) ग्रंथपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय ग्रंथालय, विधानभवन, मुंबई
- २२) सर्व जिल्हाधिकारी,
- २३) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
- २४) सर्व विभागीय उपआयुक्त, महिला व बाल विकास विभाग,
- २५) सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी,
- २६) सर्व महिला व बाल विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद / सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण), जिल्हा परिषद
- २७) सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (नागरी/ग्रामीण/आदिवासी),
- २८) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
- २९) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- ३०) निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई
- ३१) वित्त विभाग, व्यय -६, मंत्रालय, मुंबई
- ३२) नियोजन विभाग, का.१४७२, मंत्रालय, मुंबई
- ३३) सर्व अधिक्षक/अधिक्षिका, शासकीय संस्था, महिला व बाल विकास विभाग,
- ३४) सर्व अधिकारी व कार्यासने, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ३५) निवड नस्ती / का.०६.